

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI

Namangan muhandislik-qurilish instituti

“Mexanika” kafedrasi

“ARXITEKTURAVIY QALAMTASVIR, RANGTASVIR VA

HAYKALTAROSHLIK” FANIDAN

**“INTERYER TASVIRINI ISHLASH HAMDA
ME‘MORIY MANZARALAR ISHLASH”**

mavzularida

USLUBIY KO‘RSATMA

Bilim sohasi: 700000 – Muhandislik, ishlov berish va qurilish

Ta‘lim sohasi: 730 000 – Arxitektura va qurilish

**Ta‘lim
yo‘nalishlari:** 60730100 – Arxitektura (turlari bo‘yicha)

NAMANGAN-2024

Ushbu uslubiy ko'rsatma qurilish ta'lim yo'nalishi bo'yicha mutaxassislar tayyorlash uchun tuzilgan o'quv reja va dasturlar asosida yozilgan.

Shuningdek, ushbu uslubiy ko'rsatmadan arxitektura, dizayn va tasviriy san'at yo'nalishlarida ta'lim olayotgan kasb-hunar kollejlari o'quvshilari va institut talabalari hamda o'qituvchilari ham foydalanishlari mumkin.

Ushbu uslubiy ko'rsatma «Mexanika» kafedrasining 2024 yil 26.09 2 - sonli ilmiy uslubiy seminarida muhokama qilingan va foydalanishga tavsiya etilgan (2 -sonli majlis bayoni)

Tuzuvchi:

NamMQI «Mexanika» kafedrasi dotsenti

G'.Maxkamov.

Taqrizchilar:

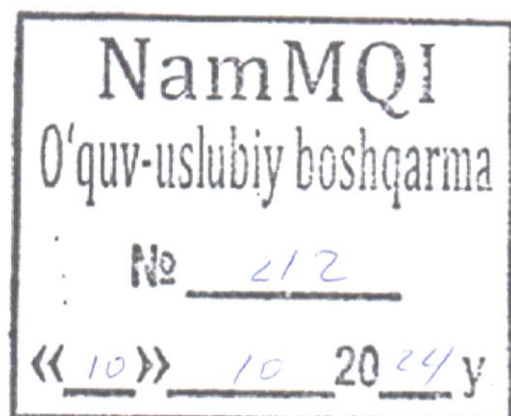
NamMQI « Mexanika » kafedrasi dotsenti

A.Hamraqulov.

NamMQI « Mexanika » kafedrasi dotsenti

Sh.Tursunov

Ushbu topshiriqlar to'plami va ularni bajarish bo'yicha uslubiy ko'rsatma Namangan muhandislik-qurilish institutining ilmiy metodik kengashida muhokama qilingan va talabalar tomonidan foydalanish uchun ruxsat etilgan. (2-sonli majlis bayoni 10.10 2024 yil)

“Qaysi millat o‘z bolalariga rasm ishlashni xuddi xat-savodni, o‘qish va hisob-kitobni o‘rgatgandek qunt bilan o‘rgatsa, bu millat fan, san’at va hunarmandchilikda boshqa xalqlardan o‘zib ketadi”

D.Didro.

SO‘Z BOSHI

Ko‘rsatmada aniq o‘quv topshiriqlari misolida akademik qalamtasvirning nazariy asoslari yoritilgan, shuningdek, uslubiy tavsiyalar berilgan. Qo‘llanmaning nazariy qismining vazifasi rasmdagi kompozitsiya va tekislikdagi tasvirni kompozitsion yechimi usullari, perspektiva qonuniyatlari va qog‘oz yuzasida shakl qurish asoslari, tasvirga shakl berish tamoyillari va inson boshining anatomik strukturaviy xususiyatlari, yorug‘soya munosabatlari nazariyasi, uning mohiyati bilan tanishishdir.

Asosiy usullar va uslublar batafsil tavsiflangan bo‘lib, ular yordamida chizuvchi rasmni to‘g‘ri bajarishga qodir. Har bir vazifada ishlarning ketma-ketligi aniqlanadi va uni bosqichma-bosqich amalga oshirishning maqsadga muvofiqligi asoslanadi. Nazariy va amaliy materialning o‘zaro bog‘liqligi o‘quv vazifalarini bajarish usullari va uslublarini tezroq va yaxshiroq o‘zlashtirishga yordam berish, shuningdek, butun o‘quv kursi davomida qalamtasvir nazariyasi va amaliyotining ko‘plab masalalarini tushunishga yordam berish uchun mo‘ljallangan. Qo‘llanmada uzoq muddatli qalamtasvirlarni bajarishda usul va uslublarni yoritish bilan bir qatorda nabroska va zarisovkalarga, ularning o‘quv jarayonidagi roliga katta e’tibor berilgan.

Kursning maqsadi shakl va fazoning tasviriy xususiyatlarini o‘rganishdir.

Kurs maqsadlari:

- vizual dunyoni grafik vositalar bilan tasvirlashni o‘rgatish;
- grafik vositalar va materiallardan professional foydalanish;
- ijodiy qobiliyatlarni, har bir talaba shaxsining individual fazilatlarini rivojlantirish;
- fanlararo aloqalarni ta’minlash;

- talabaning mustaqil ijodiy faoliyati uchun sharoit yaratish.

Ushbu o'quv qo'llanmada material izchil va qulay shaklda taqdim etilgan bo'lib, bu sizga bilim va ko'nikmalarni egallash va ularni amaliy ko'nikmalar bilan mustahkamlash imkonini beradi.

Mazkur o'quv qo'llanmaning maqsadi ta'limning barcha shakllarining "Arxitektura" bakalavriat yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarga qalamtasvir bo'yicha tasviriyl san'atning nazariyl va amaliyl asoslarini o'rganishga yordam berishdan iborat.

Ushbu o'quv qo'llanma arxitektura, landshaft va dizayn yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarga kerakli natijalarga erishishda yordam beradi va kelajakda yanada murakkab o'quv, ijodiy topshiriqlari muvaffaqiyatli hal qilishda, vazifalarni mazmunli va malakali bajarishga imkon beradi.

Kirish

Tasviriy san'atda tabiatni tasvirlash manzara janri deyiladi. Manzarachi musavvirlar o'z asarlarida ifodalagan obrazlar orqali tabiatni sevishga, e'zozlashga va bu go'zalliklardan zavqlanishga chorlaydilar. Manzara faqatgina tabiat go'zalligini namoyish qilibgina qolmasdan, turli g'oya va fikrlarni ham ilgari suradi. Ijodkor-musavvir har doim tabiatni sinchkovlik bilan o'rganmog'i va tafakkurini o'stirib bormog'i zarur.

Manzara ustida ish boshlar ekansiz, tasvirga olmoqchi bo'lgan tabiatning o'sha qismi holatini yaqqol his qilmoq zarur. Manzaraga tushayotgan yorug'likning yorug'likning to'g'ri aks ettirilishi uni bir qadar jonlantirib, ta'sirchanligini oshiradi.

Manzarada fazoni idrok qilichning bu xususiyatlari bois, u planlar deb yurituvchi bo'laklarga ajratiladi. Odatda manzaraning uch planli belgilanadi, biroq u kompozitsiyaning tuzilishiga qarab bundan ko'proq yoki kamroq bo'lishi ham mumkin.

Ranglar birinshi planda eng to'q, ikkinchi planda ochroq rangga kirib, oqish tus oladi va uchinchi planda uzoqliklar havorangga aylana boradi. Havorang tumanli va bulutli paytlarida bu farqlar quyoshning charog'on paytiga nisbatan yanada sezilarliroq bo'ladi.

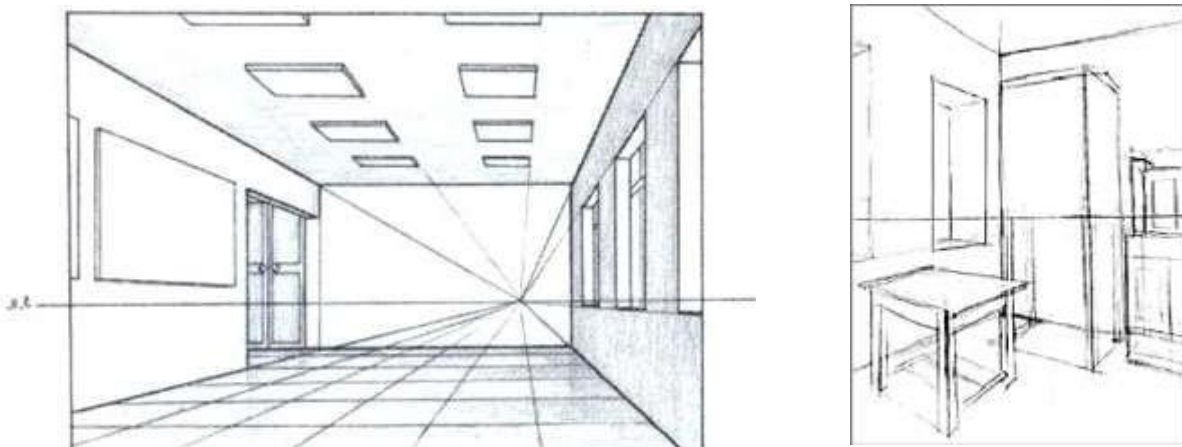
Tabiat o'zining boy rangi va poyonsiz tuslar bilan bizni lol qoldiradi. Bu rang-barangliklar manzaraga xos xususiyatlarga ega bo'lgan rangga umumlashadi va koloritni belgilab beradi. Asar koloriti inson his-tuyg'ulariga zamin yaratib beradi.

Kolorit manzarada boshqa asarlariga nisbatan muhimroq ahamiyat kasb etib, kompozitsiyaning asosiy g'oyasini yoritib beruvchi omillardan biridir.

1. Interyer tasvirini chizish

Interyer tasvirini chizish vazifasi bilim va rasm chizish ko'nikmalarini yanada takomillashtirish, hajmli va fazoviy fikrlashni rivojlantirish, perspektiva va yorug'soya qonunlarini amaliy qo'llash bo'yicha bilimlarni mustahkamlash va chuqurlashtirish, kompozitsion tushunchalarni kengaytirish, mutanosiblik hissini rivojlantirish uchun zarurdir.

Interyer tasvirini chizish oddiy geometrik hajmlarni, birinchi navbatda, kub va shunga o'xshash to'rtburchaklar shakllarni perspektiv tasvirlash qonunlariga asoslanadi. Har qanday interyer, konfiguratsiyasi qanchalik murakkab bo'lmasin, har doim bu hajmlarga yaqin, chunki xonalarning aksariyati to'rtburchaklar shaklida bo'ladi. Zamin, ship, devorlar kub yoki parallelepipedning tekisliklari bo'lib, yopiq joyni chegaralaydi. Perspektiv masalalar allaqachon ikkinchi bobda muhokama qilingan. Chiziqli perspektivaning ikki turi mavjud: frontal (yoki markazlashtirilgan) va burchakli (1-rasm).

1-

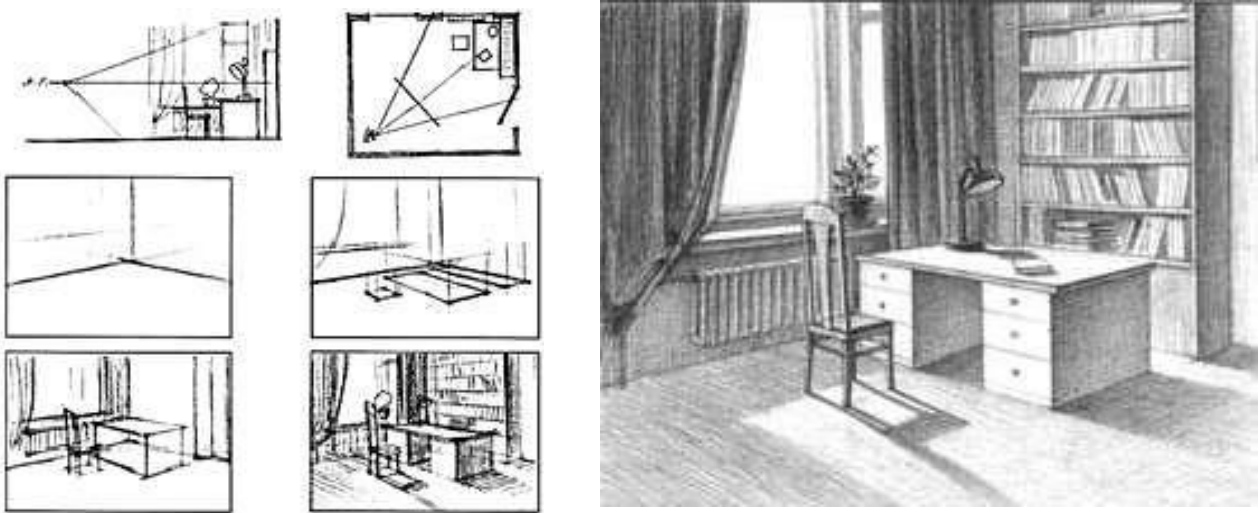
rasm. Intererning frontal va burchakli perspektivasi

Interyerning frontal perspektivasi devorlardan biri kartina tekisligiga parallel, qolgan ikkitasi esa unga perpendikulyar bo'lib, chuqur va ufq chizig'idagi bir uzoqlashib ketish nuqtasida kesishadi.

Interyerning burchakli perspektivasi - xonaning ikkita devori kartina tekisligiga burchak ostida joylashganidir.

Perspektivada geometrik shakllarni tasvirlashning amaliy qobiliyati o'quv amaliyoti davomida me'moriy manzaralarni tasvirlashga katta yordam beradi. Interyerning

asosiy tasvirini chizishga o'tishdan oldin, avvalo, turli ko'rish nuqtalaridan tasvirning bir nechta eskiz variantlarini bajarish kerak. Shu bilan birga, ko'rish nuqtasi, kartina tekisligi va uzoqlashib ketish nuqtasi aniqlanadi (2-rasm), bu sizga predmet shakllarining murakkab perspektiv qurilishini va ularning interyerda joylashishini yaxshiroq tushunish imkonini beradi.

2--rasm. Interyer burchagini tasvirini chizish ketma-ketligi vaziyatning plan-sxemasini ko'rsatish: ko'rish nuqtasi, ufq chizig'i

Har xil ko'rish nuqtalaridan yaratilgan eskizlarning dastlabki variantlari asosiy tasvir uchun eng yaxshi kompozitsion yechimlarni tanlash imkonini beradi.

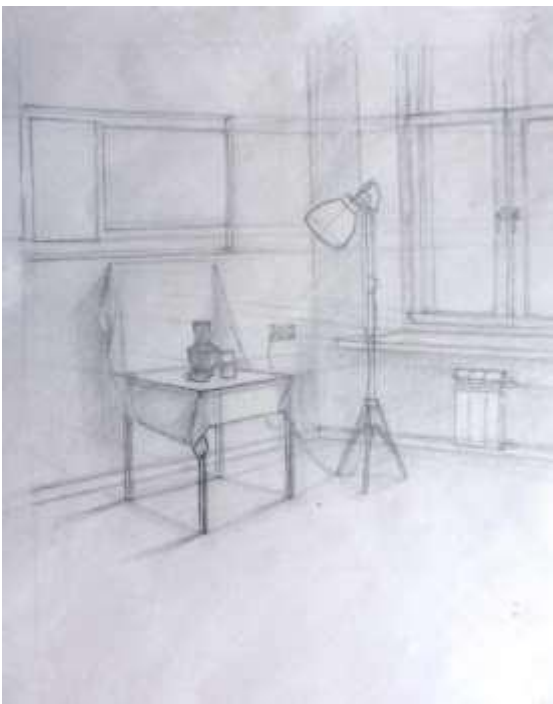
Interyer tasvirini chizishni ustaxonaning burchagidan boshlash yaxshidir.

Avvaliga siz postanovkani ortiqcha og'irlashtirmasligingiz kerak, ammo interyerning bo'sh burchagi ham chizish uchun qiziq emas. Talabalar ishi misolida (3-rasm) to'liq hajmdagi stol va rassomning ba'zi ko'zga tashlanmaydigan atributlari (podramniklar, qog'oz o'ramlari, bo'yoqlar va boshqalar) yetarli. Sofit stolning og'rlik nisbati bilan ajralib turadi va tabiiy predmetlarning "quruqligi"ning bir qismini yengillashtiradi.

Keling, "Ustaxona burchagi interyer tasvirini chizish bo'yicha ish bosqichlarini kuzatamiz (4-rasm).

Birinchi bosqich. Ko'rish yordamida biz burchakni (devor va zaminning kesishish chizig'ini) aniqlaymiz va stolni "o'rnatamiz" (stolning pastki asosini quramiz). Qurish

chiziqlarini ular kesishadigan qilib chizamiz, burchakli perspektivaga rioya qilinishiga ishonch hosil qilish uchun ularni kerak bo'lgandan ko'ra uzoqroq chizamiz. Chiziqlar davom etishda ular ufq chizig'ida bitta uzoqlashib ketish nuqtasida kesishishi kerak. Burchakli ko'rish nuqtalaridan ikkitasi bor. Ufq chizig'i rassomning ko'zlari darajasida. Ufq chizig'i chizilmagan va uzoqlashgan nuqtalar chizilgandan tashqarida, rassom sezgiga ishonishi va chiziqlar yo'nalishini va predmetlarning nisbatlarini aniqlaydigan ko'rish usulidan foydalanishi kerak. Stolning pastki asosini qurib, biz stolning balandligini aniqlaymiz va uni perspektivaga bo'ysundirib, yuqori tekislikni quramiz. Stolning yuqori tekisligi pastki qismdan bir oz torroq bo'lishi kerak, lekin unchalik emas.

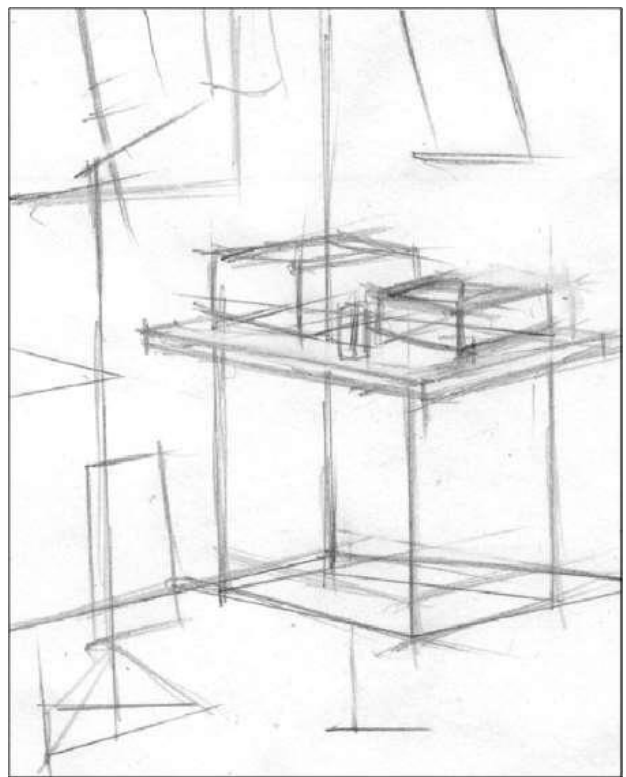
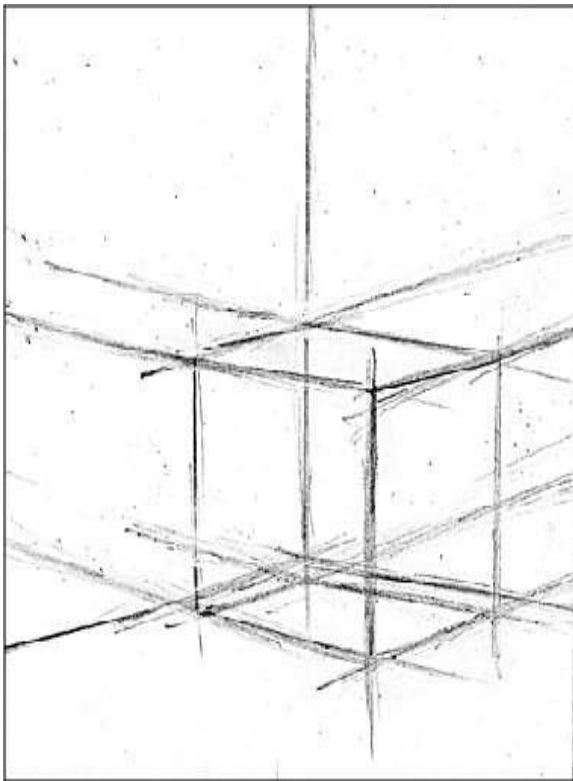
3-rasm. Ustaxona burchagi

Ikkinchi bosqich. Ushbu bosqichda biz har bir predmetning joylashishini aniqlaymiz va konstruktiv qurilishni boshlaymiz. Stol tekisligida bo'yoqlar solingan ikkita quti bor, biz ularni bir-biri bilan mutanosib ravishda taqqoslab, stolni qurishda bo'lgani kabi bir xil ketma-ketlikni takrorlaymiz. Biz stol usti qalinligini, ustunning vertikalini, chiroqning moyillik chizig'ini va uning asosini belgilaymiz. Shuningdek, biz podramniklarni, doskaning burchagini va boshqa detallarni belgilaymiz.

Uchinchi bosqich. Biz konstruktiv qurilishni davom ettiramiz, stol, sofit va boshqa narsalarning detallarini chizamiz. Chiziqlar devor va stolda yorug‘likning xarakterini ko‘rsatadi.

To‘rtinchi bosqich. Ton bo‘yicha ishning boshlanishi, yorug‘likning xarakterini berish. Yorug‘soyali modellash tirishning dastlabki bosqichida barcha urg‘ularni to‘g‘ri joylashtirish muhimdir. Eng qorong‘i dog‘ - stolning orqa tomonidagi soya. Eng yorqin dog‘ - yoritilgan devor va qutilar tekisliklari.

Yakuniy bosqich. Tugallangan ish 3-rasmda ko‘rsatilgan. Bunda yorug‘likning xarakterini muvaffaqiyatli yetkazishga muvaffaq bo‘lindi, butun tasvirni havo perspektivasiga bo‘ysundirildi. Birinchi planning predmetlari ta’kidlangan va uzoqdagilari "o‘chirilgan".

4-rasm.

"Ustaxona burchagi" interyeri tasvirini ishlashning ketma-ketligi

Intererning eskizini chizish landshaft manzarasi kompozitsiyasi tushunchalarini o'rganishdan oldin vazifalarning majburiy qismidir, chunki bu yerda chiziqli va havo perspektivasi asoslari berilgan bo'lib, ular o'quv amaliyotida mustahkamlangan va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga, fanlararo aloqalarni ta'minlashga, rivojlanishga imkon beradi. Shu bilan birg har bir talaba shaxsining individual fazilatlari, talabaning mustaqil, ijodiy faoliyati uchun sharoit yaratadi.

Nazorat savollari

1. Geometrik jismlar guruhini chizish o'quv jarayonida qanday o'rin tutadi?
2. Geometrik jismlardan tuzilgan natyurmort tasvirini chizish bosqichlarini ayting.
3. Shaklni yorug'soyali modellashtirish nima?
4. Natyurmort chizishda qanday xatolarga yo'l qo'yiladi?
5. Rasm chizishda natyurmort qurish ketma-ketligi qanday?
6. Natyurmort chizishda bilishingiz kerak bo'lgan qoidalarni ayting.
7. Burchakli perspektivaning frontal perspektivadan farqi nimada?

Mustaqil ish

- 1) *Turli geometrik jismlardan guruhlarning kompozitsiyalarini chiziqli-konstruktiv qurishning bir nechta variantlari;*
- 2) *Uy-ro'zg'or buyumlarining chiziqli-konstruktiv zarisovkalarini ishlash (krujka, ko'za, choynak va boshqalar);*
- 3) *Mato(drapirovka)ning tonal ishlanmasi (turli grafik materiallar);*
- 4) *Ustaxonaning interyerini zarisovka qilish.*

2. Tabiiy yorug'likda interyer

Interyerni rangtasviri juda qiyin, ammo qiziqarli ish. Naturadan interyer chizishni o'rganib, siz orzularingizning interyerlarini bir kun kelib hayotga olib kelishingiz mumkin.

Interyerlarni chuqur va sayozga bo'lish mumkin. Chuqur bo'lmagan interyerlar bitta xonaning ko'rinishini yetkazadi. Chuqur interyerlarning tasvirlari derazalar yoki ochiq eshiklar orqali ko'rilgan bir nechta xonalarni o'z ichiga oladi. Rossiyadagi bunday interyerlar XIX-asrning birinchi yarmidagi rassomlar tomonidan tasvirlangan.

Ular o'z kartinalarida chuqurlik-fazoviy effektga chiziqli va yorug'lik perspektivalaridan foydalanib, interyerda yagona yorug'lik va havo muhitini yaratdilar. Derazalardan tushadigan yorug'lik bo'shliqni to'ldiradi va interyerning barcha elementlarini bo'ysundiradi. U ularning yuzasida sirpanib, ularni og'irlik kuchidan mahrum qiladi. Bu ularni gollandiyalik rassomlarning kartinalaridan ajratib turadi, ularda derazadan taralayotgan yorug'lik interyerni sezdirib, narsalarning shakli, konstruktsiyasini va materialligini ochib beradi.

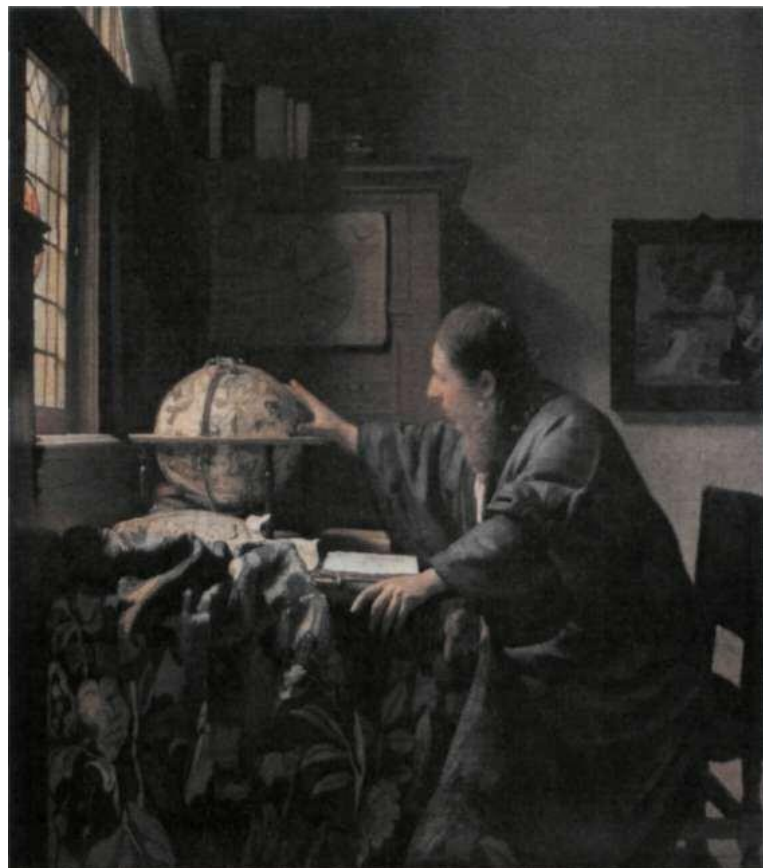
K.Zelentsov. Xonada

P.Xox. Beshik oldidagi ona

A. Alekseev. A.G. Venetsianov ustaxonasi

Ya. Vermyeer. Astronom

K.Zelentsov. Xonada

Interyerning rangtasvir yechimi yorug‘lik manbasining tabiatiga muvofiq amalga oshiriladi. Tabiiy yorug‘lik bilan interyer har doim sovuq koloritda hal qilinadi, chunki xonaga tarqalgan yorug‘lik nurlari (Tarqalgan yorug‘lik – ob‘yektning barcha sirtlarini bir xilda va teng ravishda yorituvchi yorug‘lik, buning natijasida ularda soyalar, blik va reflekslar bo‘lmaydi) kiradi. Faqat to‘g‘ridan-to‘g‘ri yorug‘lik nurlari tushadigan joylar iliq ranglar gammada ishlanadi. Sovuq yoritishga muvofiq, devorlarning barcha yoritilgan qismlari sovuq rangda, soyaning barcha joylari iliq rangda ishlanadi.

Interyerda yorug‘soyani taqsimlanishini aniq tushunish kerak. Tabiiy yorug‘likda, derazalar qarshisidagi devor eng yorqin va sovuq bo‘ladi. Eng qorong‘i va eng iliq esa - derazali devor. Yarimsoyada derazalarning yon tomonida joylashgan devorlar mavjud.

Xonaning zamini va shiftini ko‘rib chiqing. Ularga faqat sirpanchiq yorug‘lik nurlari tushadi, ya‘ni ular yarimsoyada joylashgan. Shift va zamin o‘rtasidagi ton munosabatlari to‘g‘ridan-to‘g‘ri yorug‘lik manbasining joylashgan joyiga bog‘liq. Kecha va kunduzning aksariyat qismida tabiiy yorug‘lik manbalari baland bo‘ladi, shuning uchun ko‘proq yorug‘lik polga tushadi va shiftga kamroq tushadi. Shuning uchun standart to‘qroq zamin ko‘pincha shiftdan yorqinroq. Quyosh botishi va quyosh chiqishida esa aksincha, shift poldan yorqinroq bo‘ladi.

Old(frontal) devorlar yorqinlikda bir xil bo‘lgan rang tuslari bilan ishlanadi. Burchakda joylashgan devorlar tonal tuslanish bilan yoziladi, derazalar qanchalik uzoq bo‘lsa, u shunchalik qoramtir bo‘ladi. Derazali devordan har doim tushuvchi soya tushadi.

Eng qiyin narsa interyerni ikki tomonlama yoritish bilan chizishdir.

Nazorat savollari

- 1. Tabiiy yorug‘lik bilan xonada qanday kolorit hukmronlik qiladi?*
- 2. Yorug‘soya interyerning asosiy tekisliklari orasida qanday taqsimlanadi?*
- 3. Interyerdagi mebellar rangtasvir jihatidan hal qilish jarayonida qanday omillarni hisobga olish kerak?*

Ma’lumot toping

- 1. Interyer mazmunini ochishda muhim rol o‘ynagan asarlar haqida gapirib bering.*
- 2. Har qaysi tarixiy davrda interyer dizaynidagi o‘zgarishlar haqida taqdimot qiling.*

Interyerni tabiiy yorug‘likdagi rangtasvirini ishlash

Interyerni tabiiy yorug‘likda tasvirlashni o‘rganing. Interyerni naturadan eskiz qiling. Sinfingizni yoki xonangizni rangtasvirda ishlang. Tabiiy yorug‘likda interyer kompozitsiyasini yozing.

1-bosqich. Katta tekisliklarning (devorlar, pollar, shiplar) rang-ton munosabatlarini aniqlang. To‘qdan yorug‘likka qarab ishlash yaxshiroqdir. Interyer chuqur bo‘lsa, siz ko‘rinadigan barcha xonalar o‘rtasida rang-ton munosabatlarini topishingiz kerak. Har bir xonaning rangi va toni, birinchi navbatda, undagi yoritilganlik darajasi va xarakteriga bog‘liq bo‘ladi.

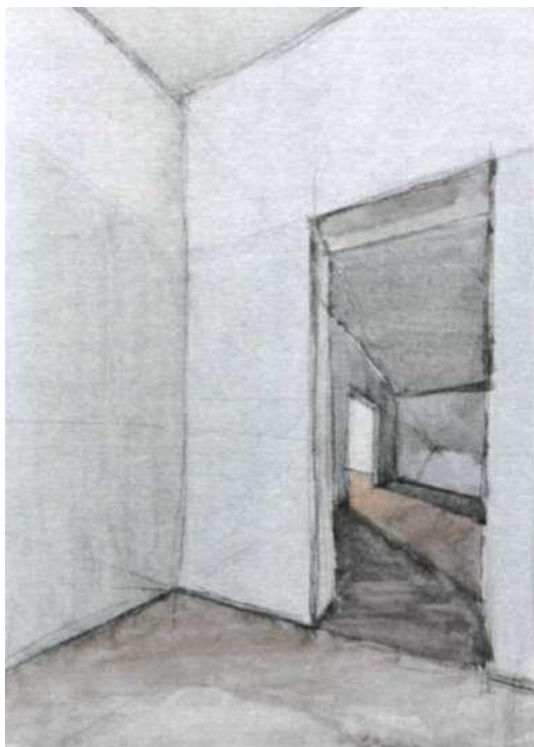
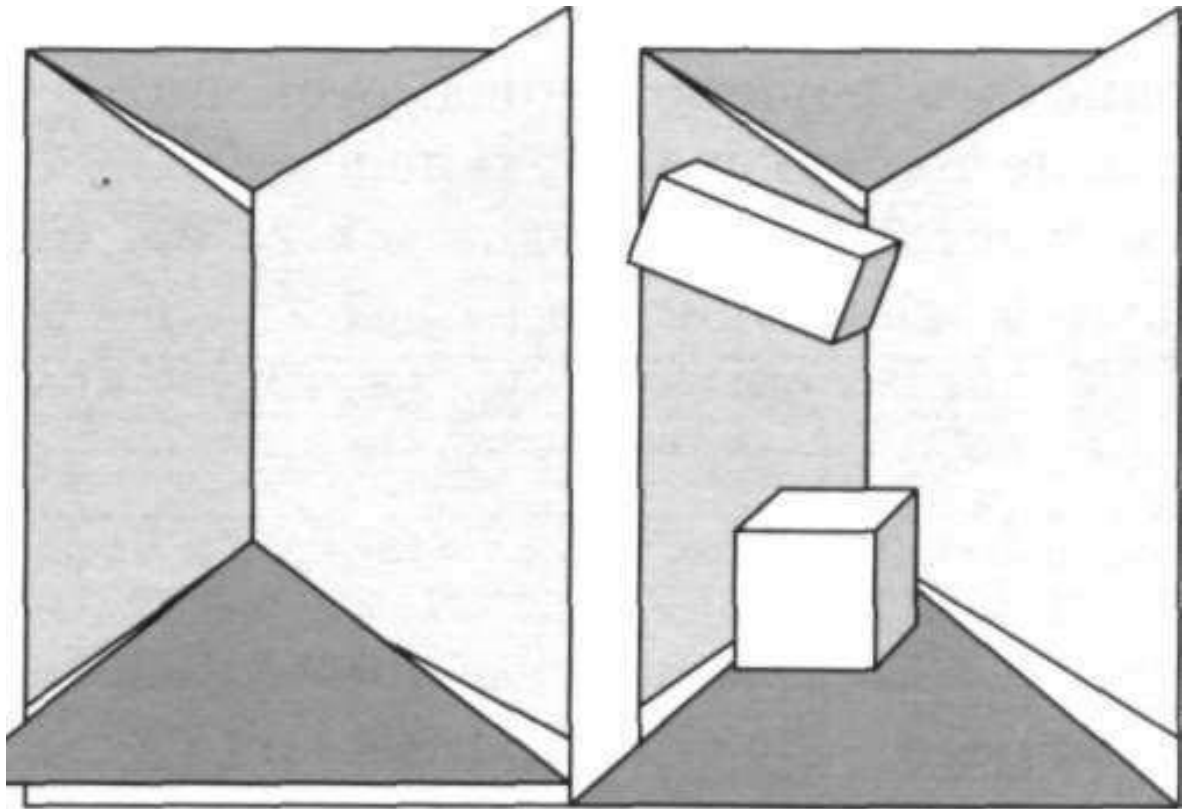
2-bosqich. Keyin yorug‘lik manbasining joylashishiga muvofiq interyer jihozlaridagi katta tekisliklar orasidagi rang-ton munosabatlarini aniqlash va mebel va

interyer o'rtasidagi rang-ton munosabatlarini topish kerak. Predmetlar ton bilan o'qilishi kerak va shu bilan birga ular interyerga umumiy bir butunlikdan ajralib turmasdan, unda uyg'un ravishda mavjud bo'ladigan tarzda yozilishi kerak. Interyer buyumlarini rangtasvir yechimini hal qilish jarayonida nafaqat yorug'lik perspektivasini (yorug'lik manbasidan uzoqlashgan masofa darajasi), balki havoni ham hisobga olish kerak (tomoshabindan fazo chuqurligigacha bo'lgan masofa darajasi).

3-bosqich. Tasvirni detallashtirish. Interyer jihozlari (mebel) hajmini ularning shakli asosidagi geometrik jismlarga mos ravishda yasang. Aksariyat mebellarning shakli kubga, kamroq silindrga yoki boshqa geometrik jismlarga asoslanadi. Tushuvchi soyalarning taqsimlanishiga e'tibor bering. Tabiiy yorug'lik sharoitida ular derazadan (yorug'lik manbasining joylashuvi) teskari yo'nalishda ishlaydi.

4-bosqich. Tasvirini umumlashtirish. Interyerning maydoni, unda joylashgan barcha predmetlar bilan birgalikda bir butun sifatida o'qilishi kerak. Yorug'lik perspektivasi derazadan xonaga yorug'lik quyish hissini yaratishga yordam berishi kerak.

3. Sun'iy yoritishda interyer

Sun'iy yorug'lik sharoitida interyer iliq yoki sovuq koloritdagi yorug'lik manbasining xarakteriga qarab hal qilinishi mumkin. Interyer cho'g'lanma chiroqlar bilan yoritilgan bo'lsa, kolorit iliq bo'ladi. Lyuminescent chiroqlar sovuq yorug'lik beradi. Energiyani tejamkor chiroqlar yorug'lik tarkibi jihatidan farq qiladi.

Sun'iy manba yoki sham alangasi bilan yoritish nuqtali yoritish deb ataladi. Undan yorug'lik aylana bo'ylab barcha yo'nalishlarda nurlar shaklida tarqaladi. Interyerda yorug'soya taqsimoti xonadagi yorug'lik manbasining joylashishiga bog'liq. Yorug'lik manbai yaqinida bo'shliq yaxshiroq yoritiladi. Agar yorug'lik manbai xonaning o'rtasida joylashgan bo'lsa, u holda devorlar aylana bo'ylab teng ravishda yoritiladi.

Yorug'lik manbai qanchalik baland bo'lsa, bo'shliq shunchalik ko'p yoritiladi. Tajriba qiling. Aylana ichiga bir nechta narsalarni joylashtiring, chiroqni oling va uni pastga qaratib markazga qo'ying. Uni qanchalik baland ko'tarsangiz, yoritilgan doira shunchalik keng bo'ladi.

Yorug'soyaning ifodaviylik darajasi yorug'lik manbaining kuchiga bog'liq. Bitta sham ozgina yorug'lik beradi. Shuning uchun, u bilan yoritilgan maydon asosan zulmatga

botadi. Yoritilganlar asosan yorug‘likning kichik doirasida joylashgan predmetlardir. Yorug‘lik manbai qanchalik kuchli bo‘lsa, bo‘shliq shunchalik ko‘p yoritiladi.

Sun'iy yorug‘lik manbai bilan yorug‘soyani tarqalishi ham yorug‘lik yo‘nalishiga bog‘liq. Masalan, abajur(lampa qopqog‘i)siz qandillar shiftni yaxshiroq yoritadi, chunki ular unga yaqin joylashgan. Abajurli qandillar yorug‘likni pastga va yon tomonga yo‘naltiradi. Shuning uchun, eng yoritilganlik - bu zamin.

Yoritish darajasi va yorug‘soyaning interyer va interyer buyumlari yuzasiga tarqalishi yorug‘lik manbasining kuchi va joylashishiga (uzoq, yaqin, baland, past) bog‘liq. Yorug‘lik nurlarining rangi yorug‘lik manbai xarakterining kuchiga va yorug‘lik manbasidan uzoqlik darajasiga ham bog‘liq.

D.Fetti.Yo‘qolgan dirxam haqidagi masal

A.Mentsel. San-Susidagi Fridrix II kontserti

U.Xogart. Bal

V.Polenov. Xasta

Predmetlar yorug‘lik manbaiga qanchalik yaqin bo‘lsa, ular shunchalik kattaga moyil bo‘ladi. Bunda yoritish kuchi (yorug‘soya taqsimoti), yorug‘soya kontrasti, predmetning asl rangi tusi o‘zgaradi.

Sun'iy yorug‘lik ostida tushadigan soyalar radial tarzda joylashadi.

Interyer tasvirlarida har doim kompozitsion markaz mavjud. Bu mebel, uy-ro‘zg‘or buyumlari, vazadagi gullar, odam yoki hayvon bo‘lishi mumkin. U tomoshabinga va yorug‘likka nisbatan joylashuvi bilan ajralib turadi.

V.Polenov. Xasta. Fragment

Nazorat savollari

1. Tasvirda *urg‘u* qanday rol o‘ynaydi?
2. Yorug‘lik manbai zich abajurli chiroq bo‘lsa, yorug‘lik nurining kengligi nima bilan belgilanadi?
3. *Sun‘iy* yoritish sharoitida interyerni qanday ketma-ketlikda bo‘yash yaxshiroq?

Ma‘lumot toping

Qaysi yorug‘lik eng kontrastli yorug‘soya ishlab chiqarishini bilib oling. Agar yorug‘lik manbai pastdan yuqoriga ko‘chirilgan bo‘lsa, predmetlardan tushgan soyalar va ularning yuzasida yorug‘soya tarqalishi bilan nima sodir bo‘ladi?

Sun‘iy iliq yorug‘lik sharoitida interyer rangtasvirini ishlash

Lessirovka texnikasida naturadan sun‘iy yorug‘lik sharoitida interyerning etyudini bajarish.

1-bosqich. Interyerning chiziqli-konstruktiv qurilishini bajarish. Interyerdagi predmetlardan yorug‘soya va tushayotgan soyalarni taqsimlang.

2-bosqich. Interyerni o'rganishning rang yechimida tashkiliy boshlanish yorug'lik manbasining rangidir. Shuning uchun, birinchi navbatda, interyerdagi yorug'lik harakatini rang bilan yoping. Yorug'lik manбайдan uzoqlashganda, uning rangi asta-sekin o'zgarib, sovuqroq va kamroq qizg'in va to'yingan rangga aylanganini ko'rsating. Eng yorqin va eng to'yingan yorug'lik manbaining o'zi ekanligini unutmang. Interyerning barcha yoritilgan joylari u bilan ton va rang bilan taqqoslanadi. Rang bilan ishlaganda yorug'likdan qoramtirlikka qarab boring(ochdan to'qqa qarab).

3-bosqich. Interyerda soyada bo'lgan barcha katta tekisliklarni va predmetlardan tushgan soyalarni belgilang, ular orasidagi rang-ton munosabatlarini aniqlang. Iliq yorug'lik sharoitida soyalar sovuq bo'lishini unutmang. Naturaga ko'ra, predmetlar yorug'lik manбайдan uzoqlashganda iliq-sovuqlikning ifodaviylik darajasini, shaxsiy va tushayotgan soyalar zichligining o'zgarishini aniqlang. Interyerning eng qorong'i joylarini belgilang.

4-bosqich. Interyerning barcha yarimsoya joylari va uning jihozlari, keyin esa yorqinlik o'rtasidagi rang-ton munosabatlarini toping. Eng yorqin urug'uni qo'ying. Predmetlararo, predmetlar va fon o'rtasidagi rang-ton munosabatlarini toping. Yorug'lik manbaiga yaqinroq joylashgan predmetlarni hajmiy modellashtirishga ko'proq e'tibor bering. Uzoq masofada joylashgan predmetlar, tafsilotlarsiz, ranglar bilan cheklangan, umumlashtirilgan tarzda yozing.

5-bosqich. Predmetlar yuzasida yorug'lik manбайдan uzoqlashganda yorug'lik va soyaning barcha sohalarida (yorug'likda, soyada, yarim soyada) o'zgarishlarning nuanslarini yetkazgan holda tasvirni batafsil tasvirlang. Interyerning kompozitsion markazini ajrating.

6-bosqich. Interyerning tasvirini umumlashtiring. Ish yaxlit, bir butun tarzda bajarilganligiga ishonch hosil qiling, kichik detallar va jihozlar interyerning umumiy bo'shlig'iga bo'ysunadi, unga uyg'un tarzda mos keladi va kompozitsion markaz ta'kidlangan bo'ladi. Predmetlararo, predmetlar va fon o'rtasidagi barcha tonal-rang munosabatlari interyerdagi yorug'lik nuqtai nazariga muvofiq hal qilinishi kerak.

4. Akvarel texnikasida interyer

Tasviriyy san'at janri sifatida interyer har doim akvarelda ishlaydigan rassom uchun chiziqli va havo perspektivasi asoslarini o'rganish uchun sevimli vosita bo'lib kelgan. Interyerni tasvirlashda perspektiva qoidalarini chuqur o'rganish kerak. Ushbu bilimsiz, to'g'ri natija bo'lmaydi va agar perspektivada xatolarga yo'l qo'yilsa, hech qanday rangli yechim, hatto eng ifodali rang uyg'unligi jihati ham yordam bermaydi. Chiziqlar va fazoviy planlarda qilingan xatolar nomutanosiblik taassurotini yaratadi. Interyerning elementlari - derazalar, eshik o'yiqlari - rassomning tanlangan kuzatish nuqtasiga qarab burchakli yoki frontal perspektiva qoidalariga muvofiq qurilishi kerak. Rassom uchun har qanday interyer qiziqarli - kamtarona xonadan tortib to ifodali saroy anfiladlarigacha.

Interyer tasviri odatda ustaxonaning burchagidan boshlanadi, ko'pincha bu interyerdagi natyurmortdir (5-rasm, a, b).

a

b

5-rasm. Oquv xonaning burchagi. (a).

M.Presnyakov. Veranda (b)

a

b

6-rasm. Interyer fragmenti. F. Bronnikov. Akvarel (a).

Sheba. Arxitektorlar uyi. Zinapoya (b)

Interyer tasvirini ishlash bosqichlari

Qalamda bajarilgan tasvir tugagandan so‘ng, biz birinchi rangli yotqizmani bajaramiz (7-rasm). Umumiy tonallikni topish. Biz akvarel bilan "ho‘llab ishlash" texnikasida to‘liq quvvat bilan yozamiz, bir va xuddi shu xil rangning yorug‘lik kuchi va bo‘shliq chuqurligiga qarab tuslarini qanday o‘zgartirishini diqqat bilan tekshiramiz. Bu ayniqsa, zaminga nisbatan seziladi.

Ikkinchi yotqizish bilan biz rangni to‘yintiramiz, biz tafsilotlarni belgilashni boshlaymiz (8-rasm). Shuni esda tutish kerakki, ba’zi interyerlarda yorqin rangli elementlar mavjud, ammo umuman olganda u yorqin va pasteli tonlarga ega. Ishni qoraytirmaslik uchun ushbu urg‘ulardan boshlash yaxshidir. Bu dekorativ elementlar bo‘lishi mumkin: kartina, panno, panellar va boshqalar. Keling, ushbu elementlarni tegishli rang bilan belgilaylik, lekin hali ham to‘liq kuchda emas. Shundan so‘ng biz

inter'yerni o'ziga o'tamiz, biz uning yorqin va nozik ranglarini yozamiz. Biz "ho'llab ishlash" akvarel texnikasidan foydalangan holda soyalarni shaffof yozamiz.

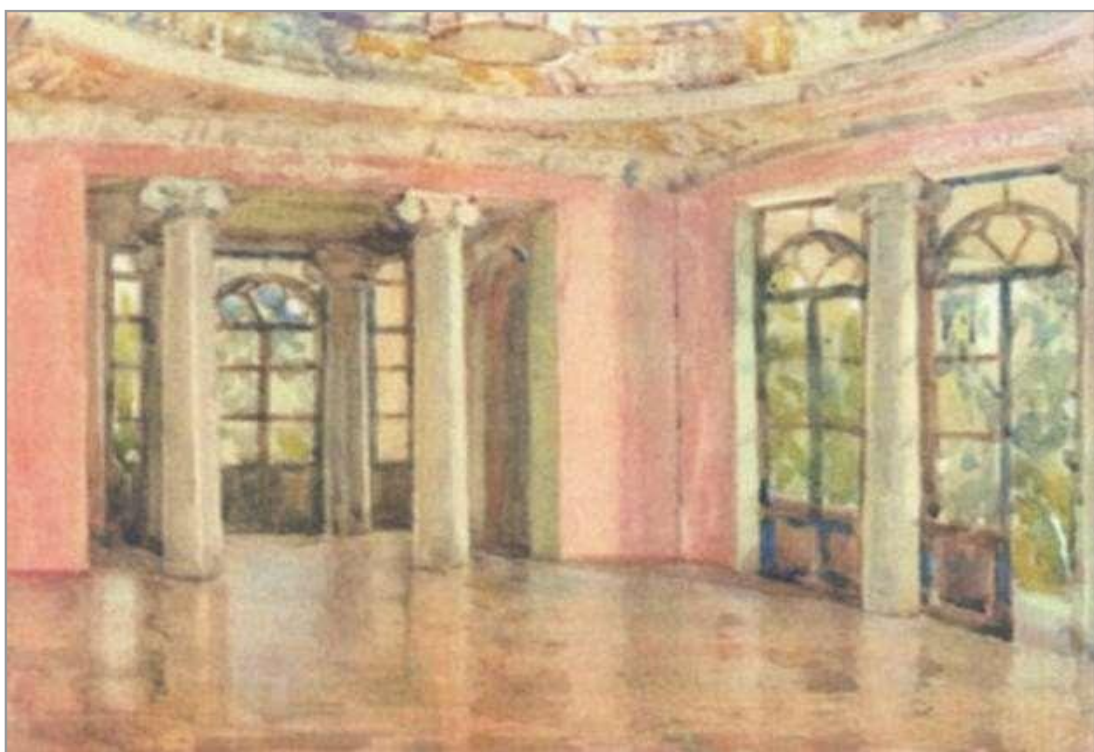
Yakuniy bosqichda biz rangni to'yintiramiz, bezakning tafsilotlarini belgilaymiz (9-rasm). Bu yerda boshqa akvarel texnikasi - lessirovka qo'llaniladi. Ishni davom ettirib, birinchi planni chuqurlashtirilgan planlar bilan doimiy ravishda taqqoslash kerak. Qiyinchilik nafaqat havo perspektivasini uzatishda, balki yorug'likning xarakterini uzatishda ham yotadi. Yorug'lik ta'sirida rangning o'zgarishi haqida unutmaslik kerak. Sovuq yoritishda soyalar issiqroq ko'rinadi va aksincha. Agar zamin aks ettiruvchi yuzaga ega bo'lsa, u holda u tik turgan predmetlardan, devorlardan, shiftlardan, derazalar va balkonlardan ko'plab reflekslarni oladi.

8-

rasm. Rang bilan ishlashning ikkinchi bosqichi

9-

rasm. Tugallangan etyud

Me'moriy manzaralar ishlash

Me'morchilik va manzara, ularni alohida va o'zaro munosabatlari qanday? Agarda biz shaharni tasvirlamoqchi bo'lsak, bu erda muhim rolni tabiiy ravishda me'morchilik egallaydi. Tabiatni tasvirlashda esa, albatta manzara muhimdir. Lekin ular ikkita eng so'nggi nuqta hisoblanadi. Ularni orasi shunchalar yaqinki, ularni faqat rassom tartibga solib, nima muhimligini ajrata bilishi kerak. Bu mavzuga mos bo'lgan qanday asar turlari bizga ma'lum? Shahar ko'rinishi (me'moriy), ichlab chiqarish inshootlari (industrial), tarixiy (obidalar) va qishloq manzaralari.

Biz me'moriy manzaralar haqida to'xtalib o'tamiz. Hammaga tushunarliki, mavzuga o'xshab u ham shaharni paydo bo'lishidan boshlanadi. Taxminan XV asrgacha manzara, Yevropa rangtasvirida yaratilgan asarning foni sifatida tasvirlangan. Ammo, bu ham qiziqarli yechim edi. Nimalar chizib yuborishmadi bu uslubda. Uzoqdagi shaharlar, qasrlar, dengiz qirg'oqlari, qoyalar va qalin o'rmonlar... Faqatgina XV asrga kelib, Uyg'onish san'ati vatani Italiyada shahar manzarasi paydo bo'ldi. Shaharlarning o'sishi va rivojlanishi shaharsozlikda yangi ufqlarni ochib berdi. Bog' va parklar, favvoralar, ko'priklar va zinalar, ekzotik me'moriy ansambllarning yaratilishi rassomlarni bu mavzuga qiziqishlarini uyg'otdi. Shuni ta'kidlash kerakki, san'at va madaniyatning bu oltin asrida ijodkor- rassom o'zida chizmatasvir va rangtasvirchi, haykaltarosh, me'mor kabilarni mujassamlashtirdi. Nafaqat Mikelandjelo yoki Leonardo, balki har biri.

Ular me'moriy loyihalar yarata boshladilar. Paydo bo'lgan san'atning yangi bu turida qalamtasvirlar chizmalarga yaqin aniqlikda, erkin me'moriy eskiz va fantaziyalarda chakl yorug'-soyalari ichlanmalariga puxtalik bilan yondashilganligini, har bir detalni e'tiborda chetda qoldirmasdan ishlanganligini ko'rishimiz mumkin.

Bu ezgulik musobaqasida qaysi biri muhim ekanligi noaniq edi – qurilishmi yoki tasviriy san'at. Balki, ajoyib rassomlar tufayli ajoyib shaharsozlik ansambllari paydo bo'lganligi rostdir. Anglash qobiliyatini yana bir zarur bosqichiga e'tiborimizni qaratsak. Me'morchilikni tasvirlash ular oldiga yangi, ularga qadar noaniq bo'lgan

ilmni – perspektivani tashladi. Perspektivasiz, ayniqsa me'morchilik loyihalarida va umuman olganda realistik san'atda tasvirlab bo'lmaydi. Asta-sekin savdo-sotiq yo'llari va chorahalarida, dengiz qirg'oqlari, temir yo'li magistrallarida shaharlar paydo bo'la boshladi. Keyinchalik foydali qazilmalar topilgan joylarda ham. Zamonaviy shaharni xarakterli chizgilarini – ishlab chiqarish korxonalari, zavod va fabrikalar, elektrostansiyalar ko'rinishlari beradi va shakllantiradi.

Lekin, ishlab chiqarish inshootlari ham albatta ba'zi bir "san'atning aniq qoidalari"ga amal qilingan holda qurilishi lozim. Arxitektor va quruvchilarning asosiy qoidasi "buzib ko'rsatmaslikdir". Shunday ekan, har qanday qurilish inshooti atrof-muhitni to'ldirishi, unga qo'shilib ketishi va hatto ifodasini ochib berishi lozim. Afsuski, ko'p hollarda ishlab chiqarish inshootlari oddiy qurilishga ya'ni, uning birlamchi maqsadi, ishlab chiqarish talablariga mosligiga e'tibor berilgan xolos.

Albatta, rassomlar industrial shaharlarni tasvirlashga bee'tibor bo'lishmagan. Ular savdo-sotiq portlari, GES va neft qazish inshootlari, kimyoviy zavodlar, ishlab chiqarish korxona va fabrikalari ko'rinishlarini o'z asarlarida tasvirladilar. Bu ko'rinishlar ijodkorlarni ilhomlantirmadi desak, albatta xato bo'ladi. Ularning ko'pchiligi bu yangi g'oyalarga, zamonaviy madaniyatga, nurli kelajakka samimiy ishonishdi. 20-yillar oxiri 30-yillar boshlarida rangtasvir ustalari industrial shakl-shamoyillar, ularning materiallari, kutilmagan ranglari, rakurslari, mahobatli tashqi ko'rinishlari bilan bir qatorda uning ichki kuch-qudratini tasvirlashga intilish kuchaydi. Industrial mavzularda ishlash, uni tomoshabinga yetkazish ishtiyoqi o'ziga xos yangi ishlash uslubini yuzaga keltirdi. Bu yondashuvlar albatta, industrial manzaralar obrazlarini ochib berish, ishlab chiqarish inshootlarini ta'sirli siluetlar bilan o'ziga xos kolorit echimlarida tomoshabinga yetkazib berishlariga xalal bermadi. Industrial manzara ustalarining shiori – zamonaviylikni zamonaviy tarzda ko'rish, ifodalash edi. Asosiysi – ifodalangan industrial badiiy obraz va motivlar ko'rgazmali qurollarga aylanib qolmasligi kerak edi. Albatta, mo'rilaridan tutun chiqarayotgan ishlab chiqarish zavodlari ko'rinishlari shahar xarakterini bera olmaydi.

O‘tmishsiz kelajak bo‘lmagani kabi, ajdodlarimiz bizga qoldirib ketgan xayrli ishlar xalqimiz xotirasida abadiy saqlanib qoladi. Abadiylikka daxldor, ulug‘vor va salobatli minorayu obidalar, maqbaralar bunga yorqin misoldir. Yaratilgan bu obidalar bir butun kompozitsion yechimga ega, qat’iy hisob-kitob asosida, shakllarning o‘zaro mutanosibligi, har bir detallarning o‘z o‘rnida ishlatilganligi va ranglar hamohangligi binoning umumiy kompozitsion yechimini ochib berishiga xizmat qilishi bilan xarakterlidir.

Endi qishloq ko‘rinishlariga to‘xtalsak. U erdagi eski masjidlarni, loysuvoq tomlariyu, bostirmalari, ko‘prigu tor ko‘chalarini me‘moriy asarlar qatoriga qo‘shishimiz mumkinmi? Ha, albatta. Bu asrlar davomida ajdodlardan avlodlarga avaylab yetkazib kelinayotgan asoru-atiqalar, go‘zal udum va milliy an‘analar – bebaho merosimiz hisoblanadi. Ijodkorlarni doimo o‘z bag‘riga chorlagan bunday go‘shalarda rassomlar o‘tmishga daxldor motivlarni asarlariga muhrlaydilar.

“Nima chizish kerak va qanday?”. Tasviriy san‘at zamirida ifoda etish, bilish jarayonida paydo bo‘lgan hissiyot kuchi, hayajon yotadi. Rassomning ishi – bu tinmay ifodalash uchun kurashishdir. Biz yashab turgan tabiatni bir bo‘lagimi, me‘moriy manzara yoki tog‘ landshaft, o‘rmon va dengiz ko‘rinishlarimi bularning bari ifodalidir. Buni sezish va his qilish, tomoshabinga yetkaza bilish ijodkorning eng muhim vazifasidir.

Qanday qilib amaliyotda arxitekturaviy manzarani tasvirlash mumkin? Eng muhimi – ikkilanmay, fikrni jamlagan holda maqsad sari intilish kerak. Avvalo, tasvirlamoqchi bo‘lgan atrof-muhitni kuzatishimiz va asta-sekin bino, uning ichki ko‘rinishiga nazar tashlashimiz lozim bo‘ladi. Chuqur nafas olib, uning devorlariga qo‘llarimizni tekkizib, uni his qilishimiz va borliq haqidagi tasavvurga ega bo‘lishimizni kutamiz.

Keyingi safar esa, lavha va qoralamalar ishlashimiz kerak bo‘ladi. Boshlanishida umumlashtirilgan holatda, lekin, kompozitsiya qonun-qoidalarini asosida. Ma‘lum aniqlikdagi formatdagi(kompozitsiya avvalo format tanlashdan boshlanadi: vertikal, gorizontali yoki kvadrat ko‘rinishlarida) qog‘ozga tasvirni joylashtirib olamiz. Asosiy qoidasiga amal qilamiz – nimadan qancha olamiz. Qancha osmon, qanchadir

suv, er, inshootlar, yashil daraxtlar... Kompozitsiya - bu faqat dog'larning o'zaro uyg'unligi emas balki, to'q va yorqin bo'yoqlarning to'g'ri taqsimlanishi, ranglarni munosabati va kuchi, shakl va chiziqlarning ritmik harakati hamdir.

Tasvir to'laqonli bo'lishi uchun asta-sekin detallar ustida ishlaymiz. Rangtasvir etyudlarida ko'pincha mayda detallarni ishlashdan voz kechiladi, bu bejizga emas, chunki umumlashtirish jarayonida ikkinchi darajali detallarni olib tashlanadi.

Etyudga chiqar ekanmiz, biz u erda yangi shakl va dog'larning uyg'unligini ko'ramiz, taassurotga ega bo'lamiz. Bu hissiyot har safar har-xil yuz beradi, shuning uchun doimo qayta-qayta ortga boshqa nigoh bilan qarashimiz lozim. Chunki ilk taassurot har safar ham to'g'ri bo'lavermaydi va kutilgan natijani bermasligi mumkin. Chuning uchun olingan taassurotni lavha va qoralama ko'rinishida qog'ozimizga tushirib olishimiz kerak, balki bu holat qayta takrorlanmas. Bunday chizgilarni juda ko'p rangtasvir ustalari bajarishgan va ajoyib asarlar yaratishlariga zamin bo'lgan. Ko'pchilik rassomlar bunday manzaraga qayta duch kelmasligi yoki bunday hissiyot va taassurotdan ilhomlanib, bu takrorlanmas holatni o'z qog'ozlariga chizib olganlar.

Manzarachi rassomga borliqni xuddi o'shanday chizishni nima keragi bor? O'ylab ko'rsak bu shart emasdek. Daraxt – inson emas-ku. Ko'chat novdasini past yoki balandligi, uning bo'yini uzun yoki qisqaligini nima ahamiyati bor. Bu to'xtam yumshoq qilib aytganda, noto'g'ri. Atrof-muhitga nisbatan ko'chat o'rnida bo'lmasa yoki uning tuzilishidagi siz kiritgan o'zgarishlar tabiiy taassurotni bera olmaydi. Shuning uchun iloji boricha borliqni o'z holida tasvirlangani ma'qul.

Yana etyudnikni olib rasm ishlagani boramiz. Yaxchi ko'rinadigan yerga joylashamiz. Misol uchun dala, kichkina me'moriy obida, ufq chizig'ida daraxtzor cheti. Me'moriy manzara. Bosh qahramon – manzara. Yangi qurilayotgan uylar ko'rinishi. Me'moriy binolar oddiy dog' ko'rinishini bermoqda.

Binoga yaqinroq boramiz. U asta-sekin ko'z oldimizda kattalashib boraveradi (perspektiva qonuniyatlariga muvofiq). Va nihoyat, nima muhim ekanligi, uni tanlash lahzalari yetib keldi. Manzara (tabiat) muhimmi yoki me'morliq obida, qay biri asosiy? Bu albatta rassomning sezgisi, his-tuyg'usiga bog'liq. Agarda biz

osmonni ko‘proq olsak, unda asardagi zaminda bino shakllari dog’ ko‘rinishida bo‘ladi, va yana asosiy tasvir tabiat manzarasi, me‘moriy ko‘rinish esa to‘ldiruvchi bo‘lib, manzarada me‘morlik ko‘rinishi bo‘lib qoladi.

Endi esa, binoga yaqinroq boramiz, nima uchun? Biror bir o‘ziga xoslikni ko‘rish uchunmi? Qani bu yerda manzara? Atrofdachi? Hanuzgacha osmon tabiatni holatini aniqlab, kunni qaysi payti va qanday ob-havo ekanligini aniqlab beryapti. Bu o‘yinga yer ham qo‘shilgan. Atrofdagi daraxtlar, suv va bizni o‘rab turgan olamdagi narsalar manzara ko‘rinishini tashkil etmoqda. Bularni faqatgina o‘tkir nigohli rassomgina inobatga oladi.

Birinchi bo‘lib, borliqdagi yorug‘lik va havoning fazoviy o‘zaro hamohangligini XVII asrda golland rassomlari his qilishdi. Tabiatni yaxlitligini bera olish - mukammal koloritni va umumiy tonallikni rang-barang jilvalarini hosil qiladi. Bu borada bir nechta fikrlarni bayon qilsak bo‘ladi.

XIX asr bochlarigacha ochiq havo(plener)da borliqni tasvirlash qabul qilinmagan edi. Golland maktabi ham boshqalari kabi an‘anaviy edi. U davrda ustozlar o‘z shogirdlariga ustozlaridan olgan bilim va malakalarini o‘rgatishgan. Ular kerakli rang tusini qaysi ranglarni qo‘shish orqali hosil qilish sirlarini keyinga avlodga yetkazishgan. Shu orqali “klassik” kolorit dunyoga keldi. Moviy va jigarrang rang t uslari orqali hosil qilingan bu kolorit monoxromga juda yaqin edi. Ranglarning tarkibi - valyorning nozik nyuans jilvalari, tonlarning emotsional ta’sirlarini bir-birlarini to‘ldirib, o‘zgara bordi. Tuslangan mato ba’zida berilgan asos bo‘lsada, buyumlarni mukammal ishlov berish so‘nggi ish sifatida qaralmadi.

Manzara janri vatani Gollandiya – asosan tekisliklardan iborat. Hech qanday tog‘lar va g‘orlar yo‘q, faqat shamol tegirmonlari-yu va osmon. Aynan shular muhimligicha qoldi. “Osmonsiz tasvir yo‘q” degan akademik ibora aynan gollandlar zaminida tug‘ilgandek. Kartinadagi har bir osmon qismi yer maydonini ma’lum joylarini yorituvchi va to‘ldiruvchi vazifasini hal qiladi. Osmonni xuddi fazoviy borliqday ishlang. Bu umumlashtiruvchi yorug‘lik manbaini ortga suramiz, shunda yer quriladi. Rassom uchun osmon tasviri kayfiyatni beruvchi kuchli qurol hisoblanadi. Vaqt o‘tishi bilan manzara – voqea va hodisalar bo‘lib o‘tadigan “sahna

maydoni”ga, syujetli figurali kompozitsiyalarga aylana bordi. Shuning uchun manzara motivi ustida ish olib borish jarayonida ozroq hayolga berilishimiz zarar qilmaydi. Hatto, hech qanday voqealarni sodir bo‘lmayotganini bilsak ham, asarimizni boyitishimiz uni jonlantirishimiz lozim.

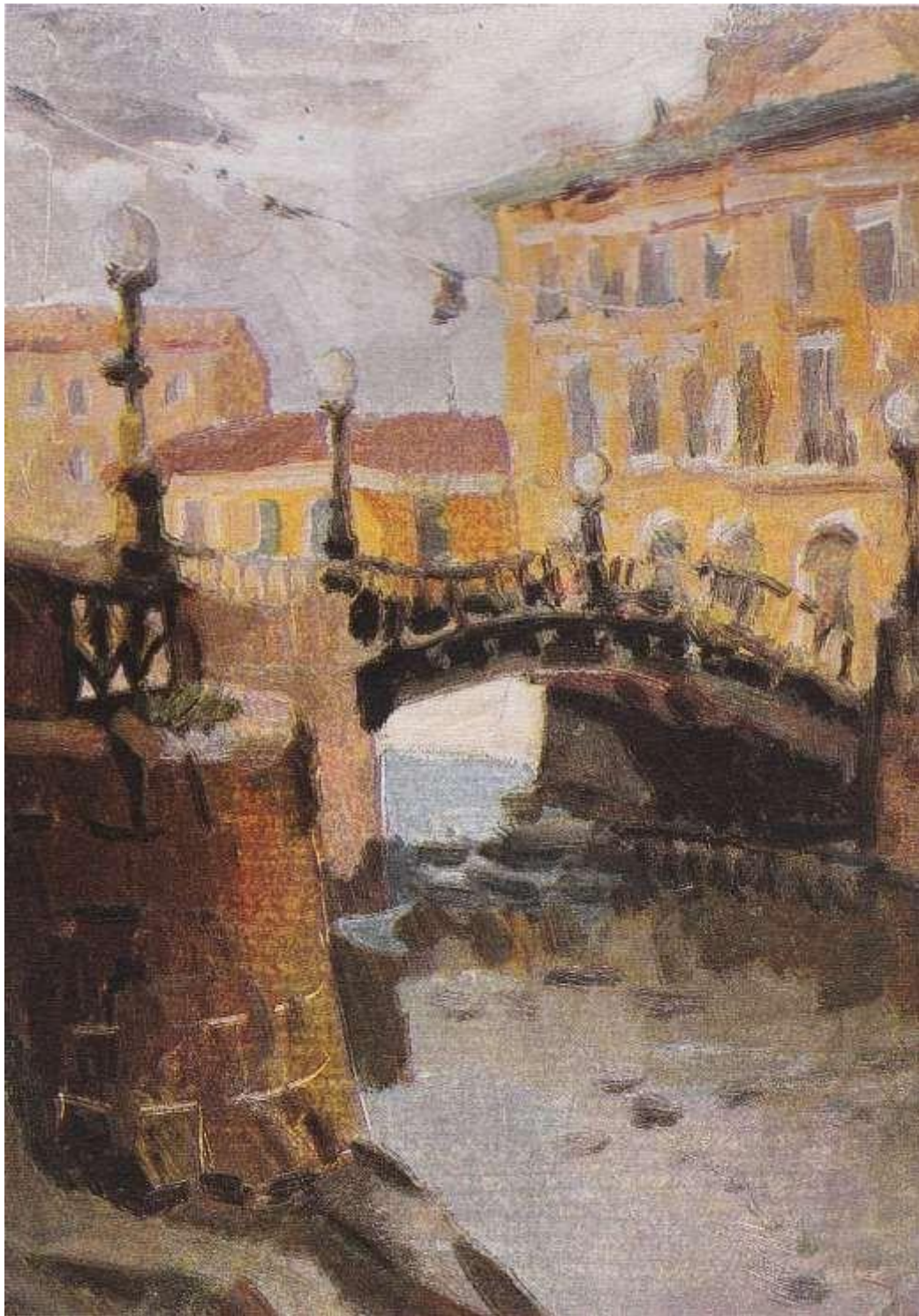
Borliqdagi holatni, kayfiyatni beruvchi etyudlar. Bu etyudda yorug'likka qarama-qarshi holat tasvirlangan bo'lib, zamin va osmonning och va to'q dog'lari, chiziqlar plastikasi, arxitektura va tabiatni o'zaro garmonik uyg'unligini ochib bergan.

Ko'l ko'rinishi ishtirok etgan bu etyudda kechki holat muvaffaqiyatli topilgan. Kuchli yoritilgan arxitektura ko'rinishi to'yingan ranglar vositasida etyudni asosiy dog'ini belgilab bermoqda.

Bajarilgan bu etyud – tipik fragment usulida yechilgan. Qal'a minorasining murakkab konstruktsiyasi yuzma-yuz turgan holda o'ylab, tahlil asosida ishlangan.

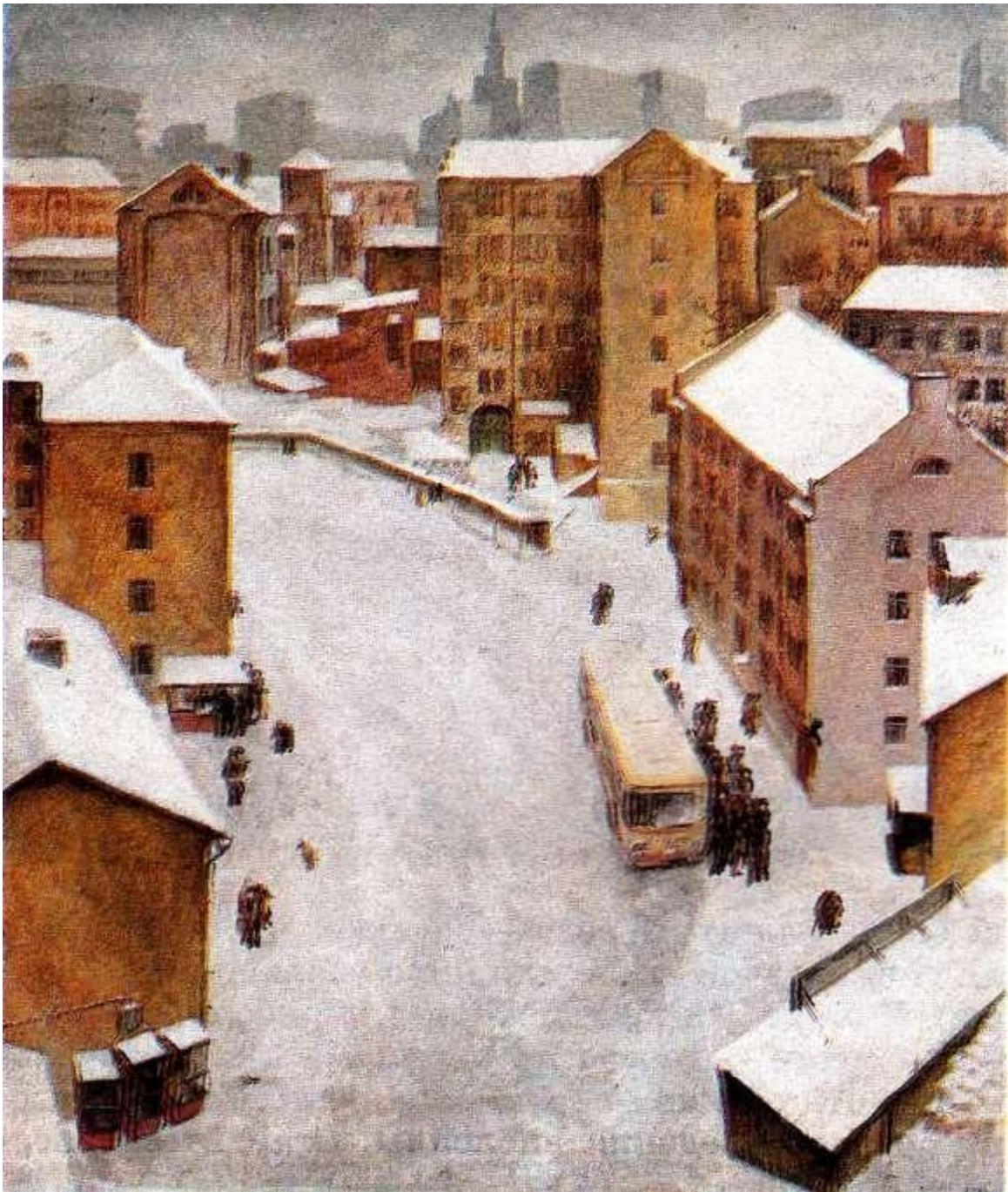
Ko'prik ko'rinishi ishtirok etgan bu syujetda, shahar ko'rinishi yengil shaffof olinishi va suvning vazmin, to'q ranglardagi ifodasi qarama-qarshi olinib, tomoshabinga qandaydir kuchli dramatik hissiyotni beradi.

Arxitektura detallarini o'rganish uchun berilgan bu topshiriqda ko'rish nuqtasi muvaffaqiyatli topilgan bo'lib, bu tarixiy obidani monumental kompozitsiya ko'rinishini bermogda. Binoning oqish ranglardagi yoritilgan joylari tantanavorlik hissini uyg'otadi. Etyudning emotsionalligi arxitekturanı perspektiva qonuniyatlari asosida chizilgan bosh shakllarini ustalik bilan gavidalantirilganligi va sinchkovlik bilan kuzatishimizga halal bermaydi. Manzaradagi mashtab o'Ichamlarini odam qomati aniqlab bermogda.

Bu manzarada xarakterli kolorit yechimlari kontrastlik nuqtai nazari orqali hal qilingan. Motiv mavzuli kompozitsiya asari uchun ishlangan etyudlarni eslatadi.

Avvalgi etyudda pastdan yuqorini kuzatilgan bo'lsa, bu shahar motivida uning aksi yuqoridan kuzatilgan. Bunday usullardan foydalanish ijodkorga syujetning dinamikasini, taassurotini, o'zining shaxsiy pozitsiyasi va mavzuga bo'lgan munosabatini ochib beradi.

GLOSSARIY

Tasviriy san'atga oid adabiyotlarda, o'quv dasturlari va o'quv qo'llanmalarida eng ko'p qo'llaniladigan maxsus atamalarning qisqacha talqini. Xorijiy so'zlardan keyin ular kelib chiqqan til (qisqartirilgan shaklda, masalan: nem. - nemis, fran. - frantsuz, lot. - lotin va boshqalar) qavs ichida ko'rsatilgan.

Abris (nem. - chizma) - tasvirlangan sahkl yoki predmetning chiziqli ko'rinishlari. Kontur bilan bir xil.

Aktsent (lot. - urg'u) - tasviriy san'atda tomoshabinga alohida e'tibor berish kerak bo'lgan ba'zi bir shakl, shaxs, predmet, tasvir detallarini rang, yorug'lik, chiziq yoki fazodagi joylashuvi bilan ta'kidlash usuli.

Anfas - naturaning yon tomondan ko'rinishi.

Arxitekturada interyer (fran. interieur - ichki) - binoning (turar-joy, jamoat, sanoat) yoki har qanday binolarning (vestibyul, foye, xona, zal) ichki bo'shlig'i.

Badiiy vositalar - bu asar mazmunini ifodalash uchun rassom foydalanadigan barcha tasviriy elementlar va badiiy texnikalar.

Blik – yorug'soya elementi. Predmetning yoritilgan (yaltiroq) yuzasidagi eng yorug' joy. Ko'rish joyi o'zgarishi bilan blik predmet shaklidagi o'z o'rnini o'zgartiradi.

Detallashtirish - tasvirning detallarini sinchkovlik bilan ishlab chiqish.

Detal (fran. - tafsilotlar): 1) element; asarning unchalik ahamiyatli bo'lmagan qismi, ya'ni parcha.

Deformatsiya (lot.) - tasvirdagi ko'rinadigan shakllarning o'zgarishi.

Ekspressiya (lot. - ifoda) - badiiy asarning ekspressivligi kuchaygan.

Eksteryer (fran. extérieur, lot. exterior — tashqi, antonim — ichki) — binoning badiiy yoki me'moriy tashqi ko'rinishi, binoni tashqi bezatilshi.

Eskiz (fran. esquisse) - bu san'at asari yoki uning alohida qismi g'oyasini aniqlaydigan dastlabki nabroska.

Faktura (lot. - ishlov berish) - materialning xarakterli xususiyatlari, buyumlarning naturadagi yuzasi va ularning san'at asarlaridagi tasviri

Fas (fran.) - naturaning old ko'rinishi.

Fon (fran. - pastki, chuqur qism) - naturada va badiiy asarda - tasvir ob'yektining orqasida joylashgan har qanday muhit.

Format (fran.) - tasvir ishlangan tekislikning shakli (to'rtburchak, ovalsimon, dumaloq va boshqalar). Bu uning umumiy tashqi belgilari, balandlikning kenglik va o'lchamga nisbati bilan bog'liq.

Fragment (lot. - parcha, bo'lak) - mavjud asarning bir qismi yoki yo'qolganining saqlanib qolgan qoldig'i.

Garmoniya (grek.) - tasviriy san'atda qismlar va butunning uyg'unligi, birligi, izchilligi.

Havo perspektivasi - kuzatuvchi va predmet orasidagi yorug'lik-havo bo'shlig'ining ortishi tufayli naturaning kuzatuvchining ko'zidan uzoqlashishi natijasida yuzaga keladigan predmetlarning rangi, shakli va yorug'lik darajasining o'zgarishini aniqlaydi.

Interyer - bu ichki ko'rinish, har qanday bino yoki inshootning ichki bo'shlig'i, shuningdek, uni san'atda tasvirlash. Interyer deganda uning barcha elementlari bilan ichki bo'shlig'i tushuniladi: bezatilishi, pardalar, devoriy rasmlar, freskalar, asbob-anjom va boshqalar.

Illyuziyalik (lot. - aldash) - tasvirning natura bilan o'xshashligi, aldamchi ko'rinish bilan chegaralanganligi.

Komponovka - bu bo'lajak tasvir elementlarini qog'oz yoki mato yuzasiga to'g'ri, chiroyli joylashtirish, taqsimlash, ya'ni uning alohida elementlaridan natura shaklida berilgan yagona butun tasvirni yig'ish.

Konstruktsiya (lot.) - naturadagi va tasvirdagi har qanday shaklning tuzilishining xarakterli xususiyati, qismlarning bir butun sifatida o'zaro munosabatlarini va ularning mutanosibliklarini taklif qiladi.

Kontur - Abrisga qarang.

Kontrast - (fran. keskin farq, qarama-qarshilik) tasviriy san'atda keng tarqalgan badiiy uslub, qarama-qarshi sifatlarni taqqoslash va ularni kuchaytirishga qaratilgan.

Molbert (nem. malbrett) - bu yog‘och yoki metall rassomlik dastgohi bo‘lib, uning ustiga matoli podramnik, planshet, karton turli balandliklarda va har xil qiyalik moyilliklarda o‘rnatiladi.

Modellashtirish - ma’lum bir yorug‘lik sharoitida tasvirlangan predmetlar va figuralarning relyefini uzatishdir. Rasmda modellashtirish shakllarning perspektiv o‘zgarishini hisobga olgan holda tonda (yorug‘soya) amalga oshiriladi. Rassomlikda shakl rang bo‘yicha modellashtiriladi, chunki bu yerda ton va rang tomonlari chambarchas bog‘liqdir. Modellashtirish darajasi asarning mazmuni va rassomning g‘oyasi bilan belgilanadi.

Modellashtirish (fran. modeler – yopishtirmoq (haykaltaroshlik)) - ma’lum bir yorug‘lik sharoitida tasvirlangan predmetlar va figuralarning relyefini, shaklini berish. Qalamtasvirda modellashtirish shakllarning perspektiv o‘zgarishini hisobga olgan holda yorug‘soya tomonidan amalga oshiriladi.

Motiv (fran.) - tasvirlash uchun rassom tomonidan tanlangan natura ob‘yekti.

Model (fran.- tasvirlash predmeti, ob‘yekt) - bevosita naturadan yoki har qanday haykaltaroshlik asaridan olingan aniq quyma nusxa.

Munosabat - naturada mavjud bo‘lgan va asarlar yaratishda foydalaniladigan tasvir elementlarining o‘zaro munosabati.

Nabrosok - bu tez chizgi. Nabroskadagi shakllarni talqin qilish odatda juda umumiydir, chunki uning maqsadi natura haqida faqat umumiy tasavvur berishdir. Nabroska ko‘pincha mustaqil ma’noga ega, ammo asar uchun tayyorgarlik nabroskalari bo‘lishi mumkin.

Natura (tasviriy san’atda) - voqelik ob‘yektlari (inson, predmetlar, landshaft va boshqalar), ularni tasvirlashda rassom bevosita kuzatadi. Naturani tanlash va uni talqin qilishda rassomning dunyoqarashi va uning ijodiy vazifasi namoyon bo‘ladi. Natiurmortlar, manzaralar, portretlar, zarisovkalar, nabroskalar, etyudlar bevosita naturadan yaratiladi.

Original (tasviriy san’atda) – rassomning ijodiy faoliyatida yaratilgan asar, nusxasi olinadigan har qanday san’at asari.

Oltin nisbat - bu bo'lakning teng bo'lmagan qismlarga proporsional bo'linishi bo'lib, unda kichikroq bo'lak kattaroqqa tegishli, kattasi esa hammasiga bog'liq.

Perspektiva (fran. perspective, lot. perspicio — aniq ko'raman) — uch o'lchamli jismlarni tekislikda tasvirlash, ularning fazoviy tuzilishi va fazodagi joylashuvini bildirish tizimi.

Proporsiya - bu qismlarning o'lchovi, qismlarning o'lchamlarining bir-biriga va butunga nisbati. Tasviriy san'atda nisbatlar xilma-xildir.

Profil - har qanday tirik mavjudot yoki predmetning yon holatda ko'rinishi.

Plastika (grek. — haykaltaroshlik) — haykaltaroshlikda shakllarni yasash san'ati. Qalamtasvirda yorug'soya bilan modellashtirish orqali shaklni uzatish.

Plastiklik - turli xil san'at asarlarida: shaklni modellashtirishning o'ziga xos go'zalligi, yaxlitligi, nozikligi va ifodaliligi.

Profil (fran. profil, ital. profile – tashqi ko'rinish, kontur) - shaxs yoki predmetning yondan ko'rinishi.

Rastushovka - qog'oz varag'igda qalam, sangina, pastel va boshqalar bilan chizilgan chiziqlar va shtrixlarni ishqalash. Ishqalash o'chirg'ich yoki barmoq bilan ham amalga oshiriladi.

Rakurs - bu tirik predmetlar va predmetli shakllarning perspektiv qisqarishi, ularning ko'rinishini sezilarli darajada o'zgartiradi. Rakurs naturaning ko'rish nuqtasi (yuqoridan, pastdan, yaqin masofadan va h.k.), shuningdek, naturaning fazodagi holati bilan belgilanadi.

Refleks – yorug'likning aks ta'siri, yorug'lik (aks etish) predmetga yoki uning bir qismiga tushganda, o'z navbatida, atrofdagi (bu predmet) ob'yektlardan aks ettirilganda paydo bo'ladi.

Seans (fran.) - rassomning bir asar ustida uzluksiz ishlash davri.

Siluet (fran.) - figura yoki buyumning naturadagi umumiy sharpalari.

Soya - yorug'soyaning elementi, naturadagi va tasvirdagi eng zaif yoritilgan joylar. Shaxsiy va tushuvchi soyalar mavjud.

Tektonika - muayyan materialda ifodalangan shakl va mazmun munosabatlari. Tasvirda konstruktsiya va shaklning tasviriy o‘zaro bog‘liqligi.

Tonallik - ma’lum bir asarga xos bo‘lgan ranglar yoki ton(tus)larning ma’lum nisbati. Tasvirda tonallik qorong‘i va yorug‘ tonlar orasidagi kontrast darajasi bilan belgilanadi.

Variant (lot. — o‘zgaruvchan) — muallifning asar yoki uning biron bir qismini (tafsilotini) ayrim o‘zgarishlar bilan takrorlashi.

Vizual ko'rish - bu ko‘rish orqali ma’lumotlarning ko‘p qismini idrok etish.

Yorug‘lik - tasviriy san’atdagi yorug‘soya elementidir. Naturada ham, san’at asarlarida ham bu atama sirtning yoritilgan qismlarini belgilash uchun ishlatiladi.

Yorug‘soya - yorug‘lik va qorong‘ulik o‘tishlarining izchilligi, shakldagi yorug‘lik nisbati. Yorug‘soya - kompozitsion qurilish va asar g‘oyasini ifodalash vositalaridan biri. Yorug‘soya tufayli naturaning plastik xususiyatlari vizual tarzda idrok etiladi va asarda uzatiladi. Naturada yorug‘soya xarakteri predmetning shakli va materialining xususiyatlariga bog‘liq. San'at asarlarida yorug‘soya umumiy tonal yechimga bo‘ysunadi. Yorug‘soya o‘tishlari izchilligi: yorug‘lik, soya, yarimsoya, refleks, blik.

Yarimton – ob’yektning yoritilgan qismidagi ikkita qo‘shni past kontrastli ohanglar orasidagi o‘tish ohangi.

Zarisovka - bu naturadan chizilgan tasvir bo‘lib, u asosan ustaxonadan tashqarida muhimroq ish uchun material to‘plash yoki mashq qilish uchun amalga oshiriladi. Texnik vositalar jihatidan o‘xshash nabroskadan farqli o‘laroq, zarisovkaning bajarilishi detallashtirilgan bo‘lishi mumkin.

Shakl (lot.) - ko‘rinish, kontur. Tasviriy san'atda shakl ob’yektning hajmli-plastik belgilari deb ataladi.

Shtrix (nem.) - qalamtasvirdagi tasvirlash vositalardan biri. Har bir shtrix qo‘lning bir harakati bilan chizilgan chiziqdır.

Chiziqli perspektiva - predmetlar shakllarini, ularning o‘lchamlari va nisbatlarini, ularning perspektivada qisqartirishi natijasida yuzaga keladigan qisqarishlarni aniqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. **Ростовцев, Н. Н.** Академический рисунок: учебник для художественно-графических факультетов пединститутов / Н. Н. Ростовцев. – 3-е изд., доп. и перераб. – М.: Просвещение ВЛАДОС, 1995.
2. **Герчук, Ю. Я.** Основы художественной грамоты: Язык и смысл изобразительного искусства: учебное пособие / Ю. Я. Герчук. – М.: Учебная литература, 1998.
3. **Учебный рисунок в Академии художеств:** альбом / Д. А. Сафаралиева [и др.]; под общ. ред. Б. С. Угарова. – М.: Изобразительное искусство, 1990.
4. **Соловьева, Б. А.** Искусство рисунка / Б. А. Соловьева. – Ленинград: Искусство, 1989.
5. **Барбарчик Н. И.** Рисунок: учебно-методическое пособие / Н. И. Барбарчик. – Минск: БНТУ, 2020.
6. **Мальцева А.А.** Основы рисунка и живописи: Учебное пособие / А.А. Мальцева. – Сыктывкар, 2015.
7. **Кирцер, Ю. М.** Рисунок и живопись [Текст]: учеб. пособие / Ю. М. Кирцер. - 7-е изд., стереотип. — Москва: Высш. шк.
8. **Колосенцева, А. Н.** Учебный рисунок [Электронный ресурс]: учеб. пособие для студентов учреждений высшего образования по спец. «Архитектура», «Дизайн (по направлениям)» / А. Н. Колосенцева; Университетская библиотека онлайн (ЭБС). — Минск: Вышэйш. шк., 2013. — 160 с. — Режим доступа: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=235760>.
9. **Лукина, И. К.** Рисунок и живопись [Электронный ресурс]: учеб. Пособие для студентов по направлению подготовки 250700.62 – «Ландшафтная архитектура» / И. К. Лукина, Е. Л. Кузьменк; Университетская библиотека онлайн (ЭБС). — Воронеж: Воронежская гос. лесотехн. акад., 2012. — 76 с. — Режим доступа: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=142465>.
10. **Врублевская, Н.** Основы рисунка [Текст] / Н. Врублевская. — Москва: АСТ, 2006.

- 11. Гинзбург, Н.** Основы рисунка [Текст] / Н. Гинзбург. — Москва: АСТ; Астрель, 2002.
- 12. Зоммер, Т.** Основы перспективы и композиции [Текст] / Т. Зоммер. — Москва: АСТ; Астрель, 2006. — 32 с. — (Сер.: Уроки для начинающих).
- 13. Лушников, Б. В.** Рисунок. Изобразительно-выразительные средства [Текст] / Б. В. Лушников, В. В. Перцов. — Москва: Владос, 2006.
- 14. Сенин, В.** Школа рисунка карандашом [Текст] / В. Сенин, О. Коваль. — Харьков; Белгород: Книжный клуб семейного досуга, 2007.
- 15. Смит, С.** Рисунок. Полный курс [Текст] / С. Смит. — Москва: АСТ; Астрель, 2005.
- 16. Станьер, П.** Пособие по техникам рисования. Справочник художника [Текст] / П. Станьер. — Москва: АСТ; Астрель; Харвест, 2007.
- 17. Фрэнкс, Дж.** Рисунок карандашом [Текст] / Дж. Фрэнкс. — Москва: АСТ; Астрель, 2007.
- 18. Штерцбах, Г.** Рисование перспективы. Основы изображения трехмерного пространства [Текст] / Г. Штерцбах. — Москва: Арт-родни, 2012.
- 19. Барбер, Б.** Перспектива и композиция [Текст] / Б. Барбер. — Москва: ЭКСМО, 2014.
- 20. Барщ, А.** наброски и зарисовки [Текст] / А. Барщ. — Москва: Искусство, 1970.
- 21. Богданов, П. С.** Рисуем 50 памятников архитектуры [Текст] / П. С. Богданов, А. А. Борозенников. — Минск: Попурри, 2003.
- 22. Верделли, А.** Искусство рисунка [Текст] / А. Верделли. — Москва: Эксмо-Пресс, 2002.
- 23. Ли, Н. Г.** Рисунок. Основы учебного академического рисунка [Текст] / Н. Г. Ли. — Москва: Эксмо-Пресс, 2006.
- 24. Никодеми, Г. Б.** Рисунок. Школа рисунка [Текст] / Г. Б. Никодеми. — Москва: Эксмо-Пресс, 2006.
- 25. Рычкова, Ю. В.** Зимний сад [Текст] / Ю. В. Рычкова. — Москва: Вече, 2005.

26. Шембель, А. Ф. Основы рисунка [Текст]: учеб. пособие / А. Ф. Шембель.
— Москва: Высш. шк., 1994. — 159 с.

27. Ломов, С.П., Игнатьев, С.Е., Кармазина, М.В. Искусство:
Изобразительное искусство. Учебник / С. Ломов. - Москва: Дрофа, 2013.